

УДК 378.134(78)

Лариса ЯРОШЕВСЬКА

доктор філософії в галузі освіти,
викладач кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: yarosh702@ukr.net

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ
З ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА**

У статті доведена актуальність питання щодо національно-патріотичного напрямку роботи ВНЗ, ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави; розкрито позитивний вплив патріотичного виховання майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з вокально-хорового виконавства засобами народної пісні, духовного співу, пісень військово-патріотичного спрямування; охарактеризовано моральну, естетичну, громадянсько-патріотичну виховну сутність даних творів; показано їх сприяння психологічному, емоційному, інтелектуальному розвитку студентської молоді; доведено визначне місце духовних творів у становленні хорового мистецтва України, розвитку етнодидактики і родинного виховання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, громадянські цінності, духовність, моральність, традиції, хоровий спів, освіта, вокально-хорове виконавство.

Сучасні тенденції розвитку українського суспільства обумовлені змінами в багатьох сферах суспільного життя, трансформацією системи цінностей і пріоритетів. Важливою метою соціального розвитку нашої країни є формування громадянського суспільства та побудова правової демократичної держави. Головною запорукою становлення демократичної держави є передусім виховання в студентській молоді чіткої громадянської позиції, толерантності у вирішенні будь-яких конфліктних ситуацій, з високим рівнем національно-патріотичних, моральних, духовних якостей та соціальної активності.

Розвиток демократичної держави та становлення громадянського суспільства в Україні вимагають адекватних змін у роботі ВНЗ. Сьогодні українська освіта переживає складні та відповідальні часи, пов'язані з інтеграцією у світовий та європейський освітній простір. Така трансформація супроводжується суттєвим оновленням педагогічної теорії й практики, відбувається зміна освітньої парадигми, пропонується інший зміст, підходи, педагогічний менталітет, удосконалюються форми й методи навчання. В

«Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» освіта розглядається як «стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, найбільш масштабна сфера суспільства, його соціально-економічної, культурної і наукової організації» [2, 4]. Естетичне виховання молоді, як засіб формування духовного світу людини, морально-етичних норм, займає провідне місце у системі всього навчально-виховного процесу. Актуальними є політичні цінності: патріотизм, національна гідність, громадянськість, які ґрунтуються на емоційному сприйнятті інтересів та ідеалів суспільства. Виховання громадянина-патріота, високоморальної особистості та відродження духовності у суспільстві – є сьогодні необхідним етапом у майбутнє України. Патріотизм являє собою одне з найбільш глобальних людських почуттів, закріплених віками і тисячоліттями. Він поєднує в собі любов до своєї Вітчизни, свого народу, гордість за їх минуле і сьогодні, готовність до їх захисту.

Патріотичне виховання молоді є актуальною проблемою сьогодні, яка досліджується сучасною психолого-педагогічною

наукою. Теоретичну основу досвіду складають ґрунтовні дослідження психологів музикознавців, педагогів, музикантів, хормейстерів. Серед них: О. Апраксина, Н. Гродзенська, Г. Ільїна, О. Костюк, І. Мусін, Б. Теплов, В. Шацька. Патріотичному вихованню багато уваги приділяли українські діячі: М. Драгоманов, М. Костомаров, Т. Шевченко. На теперішній час існує багато теоретичних здобутків, на яких базується патріотичне виховання в позашкільній освіті. Його розробляли такі українські вчені, як Н. Бібік, Л. Ващенко, З. Жигаль, А. Ковбасюк, О. Локшина, Т. Медвідь, О. Овчарук, О. Пометун, О. Сможаник, Г. Стець та ін. Ідея громадянського виховання молоді була розвинута у книзі В. О. Сухомлинського «Народження громадянина». У ній автор подав систему роботи педагога вихователя, яка б оптимально впливала на громадянський розвиток особистості. Він розглядав формування громадянської компетентності на основі людяності й гуманізму. Першочерговою умовою успішного формування рис громадянина педагог вважав організацію емоційно насиченого, діяльного життя школи, розвиток громадянської активності кожного індивіда, що відбувається завдяки урокам музичного мистецтва. На думку В.О Сухомлинського, музика здатна виховувати, змінювати характери людей, стимулювати їх до добрих вчинків та високих почуттів. В тяжкий післявоєнний час йому довелось перевищувати дітей-сиріт, які були бездомними, голодними та холодними. Великий педагог неодноразово підкреслював, що музика, її мелодика, краса та задушевність здатні перевищувати, змінювати на краще маленькі серця його підопічних. Вона є першочерговим засобом морального та розумового виховання людини, джерелом благородства серця та чистоти душі.

З метою пошуків шляхів удосконалення діяльності ВНЗ необхідно синтезувати новітні досягнення педагогіки та давні педагогічні традиції, проаналізувати досвід минулого, віднайти та підняти на поверхню сучасності все найкраще і найпрогресивніше. Державотворення в Україні передбачає відтворення забутого, реабілітацію заборонених національних традицій та обрядів, виховання морально здорового суспільства. Ми не маємо пра-

ва ігнорувати наше минуле, багатівіковий досвід у сфері культури, мистецтва, педагогіки.

У процесі національного відродження України особливо гостро постає проблема громадянського виховання особистості, адже історія розвитку людства доводить, що майбутнє кожної держави залежить від того, наскільки вона зможе забезпечити виховання духовно зрілих, соціально-активних громадян. В наш час значно зросла роль патріотичного виховання молоді. Це пов'язано з високим рівнем розвитку людини стосовно своїх співвітчизників, суспільного і державного укладу народного життя. Виховання свідомого громадянина починається із засвоєнням дітьми духовних надбань своєї нації, її традицій, звичаїв, обрядів. З дорослішанням дитина вбирає те, чим живе його сім'я, родина, народ України, поступово формується як громадянин, патріот своєї країни. «Сьогодні діти – завтра народ!» – наголошував великий педагог В.О.Сухомлинський. На його думку, патріотизм – це суспільно-психологічне та моральне почуття, яке містить відданість і любов до своєї Батьківщини, до свого народу. Патріотизм як яскрава емоційна якість людини має моральне значення, оскільки виявляється в її громадянській позиції, у пам'яті та прихильності до традицій своїх батьків.

Саме викладач відповідальний за те, щоб у його студентів поєдналися такі риси свідомого громадянина України, як моральність, духовність, відповідальність, прагнення до самореалізації. Педагог ВНЗ на своїх заняттях повинен ненав'язливо розвинути високі почуття в людині.

Важливе значення в системі освіти має музичне виховання. Це значною мірою стосується системи вищої освіти, дисциплін так званого художнього циклу, в якому музиці належить особливе місце і як засіб виховання надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Видатний педагог В. Сухомлинський писав: «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [2]. Ву-

зівська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва вимагає складних за своєю структурою професійних якостей, які формуються в процесі навчання. Дисципліни диригентсько-хорового циклу, зокрема вокально-хорове виконавство, посідають профілююче місце в підготовці вчителя музичного мистецтва, є одним із засобів морального, творчого та розумового виховання молоді, яке навчає вокально-хоровим прийомам виконання, формує почуття колективізму та дружби, сприяє гармонійному розвитку особистості. Залучення студентської молоді до прекрасного світу музики здійснюється саме через спів. Вдосконалення системи музичного виховання молоді торкнулось, насамперед, питань використання українського національного фольклору. І педагоги і музиканти одностайні в тому, що віковічні духовні традиції українського народу повинні стати надбанням молоді. Прилучення студентів спеціальності музичне мистецтво до українського музичного фольклору є одним із шляхів духовного відродження України. Дуже важливо, що сьогодні шкільні програми повертаються до вивчення історії українського народу, яка знайшла своє відображення і в українській пісні – наймогутнішій складовій українського національного фольклору. Надзвичайно важливо ознайомити молодь з багатомірною української народної творчості та донести до неї глибину й важливість цього явища для становлення особистості з багатим внутрішнім світом та патріотичним запалом.

Заняття з вокально-хорового виконавства – основна форма організації музично-виховної роботи на спеціальності музичне мистецтво, що формує свідомого громадянина, патріота, моральну особистість, розвиває національну самосвідомість. Під час індивідуальних занять студенти знайомляться з кращими зразками української народної музики, фольклору, творами композиторів-класиків, масовими піснями, в яких порушуються питання національної самосвідомості, патріотизму, поваги до національної спадщини налаштовують майбутніх вчителів музичного мистецтва на формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави, сприяють розвитку громадянської освідченості студентів.

Основу духовного виховання студентської молоді складають базові національні цінності, джерелами яких для кожного є Батьківщина, народ, сім'я, творча праця, мистецтво, наука, релігія, природа тощо. Головне питання – це репертуар, який має великий вплив на особистість. Правильно, з точки зору художньої цінності, цікаво, різнобічно в стилістичному відношенні, підібраний репертуар активно впливає на формування естетичного смаку майбутніх вчителів музичного мистецтва, їх творчого практичного досвіду, на розуміння ними можливостей і особливостей вокально-хорового виконавства.

Зміст пісенного репертуару повинен бути націлений на розвиток у студентів позитивного відношення до навколишнього світу через пізнання ним емоційно-морального змісту кожного музичного твору, через формування особистісної оцінки музики, яку виконують. Як справедливо зауважив К. К. Пігров, «тільки ті твори, які подобаються, з більшою охотою і скоріше вивчаються» [4, 134].

Тільки ті музичні твори вивчаються з цікавістю, у яких емоційна насиченість образів у поєднанні з навчальним пошуком освічується радістю відкриття. Молоді цікаве те, що дається не просто. Вони повинні усвідомлювати, що переборюють певні труднощі, хоча необов'язково матеріал повинен бути важким. Пісенна творчість є величезним надбанням української національної культури.

Пісня – це душа народу, його найбільший духовний скарб. В навчальному репертуарі студентів з дисципліни вокально-хорове виконавство є: обробки українських народних пісень (а cappella та з інструментальним супроводом), що виховують любов до рідної землі, звичаїв українського народу; твори видатних майстрів хорової української музики (М. Леонтович, М. Лисенко, Л. Ревуцький, М. Вериківський, В. Верховинець, П. Козицький, О. Кошиць, Я. Степовий, К. Стеценко, С. Людкевич), музика яких глибоко пронизана любов'ю до української народної пісні; велика спадщина духовної музики, що є найбільш етично повноцінною. Сьогодні з особливою гостротою виникає проблема відродження духовної музики як основного чинника виховання молоді (Д. Березовський, А. Ведель, Д.Бортнянський); творчість компо-

зиторів-сучасників, активних громадських діячів (Т. Петриненко, М. Скорик, В. Івасюк, О. Білаш, І. Карабіц, О. Ківа, В. Філіпенко, Я. Дубравін, С. Вакарчук, які піднесли українську музику на новий рівень; масові патріотичні пісні – це могутній засіб у вихованні любові до рідного краю, гордості за свою Батьківщину, дають можливість майбутнім вчителям музичного мистецтва глибше замислитись над поняттям «патріот», «громадянин (Білаш О.)» «Два кольори»; Білик І. «Хай живе надія»; Верменич В. «Чорнобривці»; Дацак В. «Вкраїно моя»; Дворський П. «Батькова сорочка»; Злотник О. «Барви рідної землі»; Івасюк В. «Червона рута»; Лебедева І. «Срібна тополина»; Майборода П. «Пісня про рушник»; Мозговий М. «Моя земля»; Петрененко Т. «Україна»; Повалій Т. «Рідна земля»; Поклад І. «Чарівна скрипка»; Самойдюк О. «Мова єднання»; Тарасова С. «Намалюй»; Шамо І. «Три поради» та інші; твори вітчизняних і зарубіжних композиторів-класиків (М. Попов, К. Мясков, Л. В. Бетховен, В. Лелека, Р. Бойко, В. Таловирі, І. Іванченко, А. Пашкевич, Г. Верьовка, В. Верменич, О. Хромушин, В. Шаповаленко, Є. Станкович тощо).

Художньо-виконавська діяльність студентів обумовлюється принципом досягнення цілісності змісту та форми у виконавській інтерпретації вокально-хорових творів, котра базується на єдності засобів музичної виразності та структурних особливостей втілення ідейно-емоційної передачі змісту музичного твору. Патріотичний напрям роботи майбутніх вчителів музичного мистецтва відображається в активній участі в заходах, присвячених Дню міста, Дню визволення України від німецько-фашистських загарбників, Дню соборності України, в різноманітних концертних програмах. Студенти спеціальності музичне мистецтво ідентифікують себе з Україною, сприймають історію свого міста, як частину загальної історії України, відчувають власну причетність до долі рідного краю, як невід'ємної складової єдиної країни.

У сучасних умовах розбудови демократичної держави погляди її прогресивної громадськості зосереджені на гармонійному розвитку молоді, підвищенні його духовного потенціалу. Тому з особливою гостротою постає проблема відродження національної культури і духовності, формування особистості з

високими моральними принципами і потребою творити добро.

Культурна спадщина українців містить у собі цінні думки, ідеї, досвід, які збагачують світову педагогічну думку. Вивчення цього потенціалу за умови використання досягнень сучасної науки допоможе відтворити теоретичні основи і практику виховання, тобто в історичному аспекті виявити специфічні національні ознаки, суттєві особливості і закономірності педагогічного процесу та загальні тенденції його розвитку. Це дасть можливість використати досвід попередніх поколінь для збагачення змісту, форм, методів виховання молоді у ВНЗ.

З метою пошуків шляхів удосконалення діяльності студентів на заняттях з вокально-хорового виконавства необхідно синтезувати новітні досягнення музичної педагогіки та давні педагогічні традиції, проаналізувати досвід минулого, віднайти та підняти на поверхню сучасності все найкраще і найпрогресивніше. Державотворення в Україні передбачає відтворення забутого, реабілітацію заборонених національних традицій та обрядів, виховання морально здорового суспільства, використання багатоговікового досвіду у сфері культури, мистецтва, педагогіки.

Видатний педагог В. Сухомлинський наголошував, що «кожен повинен відчувати себе сином Вітчизни, переживати особисте почуття гордості від того, що він спадкоємець її слави, творець її героїчного сьогодення». Патріотичне виховання починається з пізнання Малої Батьківщини, яка є ніби поріг нашого життя. «Батьківщина без нас обійтися може, ми ж без неї – ніщо», – вважав В. Сухомлинський. Педагог завжди був і є патріотом, громадянином своєї Батьківщини, який дбайливо відноситься до народних традицій, поділяє долю свого народу. Орієнтація виховного процесу на політичні цінності наповнює життя молодого покоління глибоким духовним змістом. Творча спадщина українських митців та їх педагогічна діяльність, яку вивчають студенти спеціальності музичне мистецтво на заняттях з вокально-хорового виконавства відіграють важливу роль в формуванні національної свідомості, характеру, культури, розвитку волі та розуму майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Авдієвський А. Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження / А. Т. Авдієвський // Мистецтво у школі. — К. : УДПУ, 1996. Вип. 1.
2. Асаф'єв Б. В. Вибрані статті про музичну освіту / Б. В. Асаф'єв. — Л. : «Музика», 1973.
3. Вишневецький О. І. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси / О.І.Вишневецький. — Львів, 1996. — 233 с.
4. Пігров К. Керування хором / К. Пігров. — К. : Держвидав.,1962.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. шк., 1970.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1976. — т. 3.
7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1977.

References

1. Avdievskiy A. T. Formuvannya osobistosti na gruntі natsionalno-kulturnogo vidrodzhennya / A. T. Avdievskiy // Mistetstvo u shkoli. — K. : UDPU, 1996. Vip.1.
2. Asaf'ev B. V. Vibriani statti pro muzichnu osvitu / B.V. Asaf'ev. — L. : «Muzika», 1973.
3. Vishnevskiy O. I. Suchasne ukraYinske vihovannya: Pedagogіchni narisi / O. I. Vishnevskiy. — Lviv, 1996. — 233 s.
4. Pigrov K. Keruvannya horom / K. Pigrov. — K. : Derzhvidav, 1962.
5. Suhomlinskiy V. O. Narodzhennya gromadyanina / V. O. Suhomlinskiy. — K. : Rad. shk., 1970.
6. Suhomlinskiy V. O. Vibriani tvori: v 5-ti t. / V. O. Suhomlinskiy. — K. : Rad. shkola, 1976. — T. 3.
7. Suhomlinskiy V. O. Sertse vlddayu dityam / V. O. Suhomlinskiy. — K. : Rad. shkola, 1977.

Ярошевская Л.В. Патриотическое воспитание будущих учителей музыкального искусства на занятиях вокально-хорового исполнительства

В статье освещены вопросы национально-патриотического направления работы ВУЗ, ценностного отношения личности к обществу и государству; раскрыто положительное влияние патриотического воспитания будущих учителей музыкального искусства на занятиях вокально-хорового исполнительства народной песней, духовными произведениями, песнями военно-патриотического направления; охарактеризовано моральную, эстетическую, гражданско-патриотическую воспитательную суть данных произведений, способствующих психофизиологическому, эмоциональному, интеллектуальному развитию студентов; доказано важную роль духовных произведений в становлении хорового искусства Украины, развитии этнодидактики и семейного воспитания.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, гражданские ценности, духовность, моральность, традиции, хоровое пение, образование, вокально-хоровое исполнительство.

Yaroshevska L. Patriotic education of future teachers in the classroom musical art with vocal and choral performance

The article proves the relevance of the issue of national-patriotic work of the university, valuable attitude of the individual to society and the state; revealed positive influence of patriotic education of future teachers of music in class on vocal and choral performance of traditional songs, spiritual songs, songs of military-patriotic; characterized moral, aesthetic, civic and patriotic educational nature of these works; show promoting their physiological, emotional, intellectual development of students; proved landmark spiritual works in the development of choral art Ukraine, etnodydaktyky development and family education.

The successful solution of tasks of musical – aesthetical and artistic – creative development of children in a secondary school directly depends on the level of professional mastership, erudition and culture of the Music teacher. Under conditions of building a new society the problem of training of a creative, professionally competent teacher's personality, able to new search and discoveries, based on the effective development of their musical skills, becomes especially urgent.

Theoretical understanding of this phenomenon on the basis of the modern paradigm of national higher education makes it possible to consider it as a process of preparing students for conducting and choral innovative work, the end result is an integrated readiness of students to perform various types of music and educational activities based

Forming and development of people's skills are impossible without the skills of many generations mentioned in the cultural heritage. A musical aptitude means the combination of skills which gives the opportunity of successful realizations of musical activities. It is the skill of "based on music" world perception. Such life perception is always connected with people's special skills.

Key words: national-patriotic education, civic values, spirituality, morality, tradition, choir, education, vocal and choral performance.

Стаття надійшла до редколегії 15.09.2017